

INQIROZLI OILA A'ZOLARI TAQDIRINI IJOBIY YO'NATIRISHDA OILANI IJTIMOY-PSIXOLOGIK JIHATDAN QO'LLAB-QUVVATLASH

*Toshkent ijtimoiy innovatsiya universiteti
Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 1-kurs talabasi
Toshpo'latova Madina Mirzamaxmud qizi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada oilaviy ziddiyatlarning er-xotin va farzandlar taqdiriga ta'siri hamda inqirozli oilani ijtimoiy-psixologik jihatdan qo'llab-quvvatlash va unga yordam ko'rsatish, oilaviy inqirozlarning oldini olishda tarbiyaning ahamiyati haqida ma'lumot beriladi.

Kalit so'zlar: oila, inqiroz, er-xotin, bola, muammo, ota-ona, nikoh, ajrim, farzand, mahalla, tushkunlikka tushish, yordam ko'rsatish, psixik taraqqiyot.

Аннотация: В данной статье представлена информация о влиянии семейных конфликтов на судьбу супругов и детей, а также о значении образования в профилактике семейных кризисов, социально-психологической поддержке и помощи семье, находящейся в кризисной ситуации.

Ключевые слова: семья, кризис, пара, ребенок, проблема, родители, брак, развод, ребенок, ребенок, соседство, депрессия, помощь, психологическое развитие.

Hozirgi kunda oiladagi ajralishlar, to'liq bo'lmagan oilalar sonining oshishi, tarbiyaviy munosabatning kamayishi kabi xavfli an'analar ko'rinishidagi o'zgarishi jarayoni kuzatilmoqda, oilaviy munosabatlar va nikohdan qoniqish sifatining yomonlashuvi, erkaklar va ayollarning adaptatsiya imkoniyatlarining pasayishi qayd qilinmoqda. Er va xotin ajralishga axd qilganda, ular o'rtasida farzand bo'lmasa, FXDY o'idoralariга murojaat qiladilar va ularning nikohi bekor qilinadi. Agar o'rtada farzand bo'lsa, bu ishni sudlar xal qiladi, lekin aksariyat holatlarda A 98 o'z-o'zini boshqarish o'rgani bo'lmish mahalla va undagi yarashtirish komissiyasining a'zolari bo'lmish faollar bunga aralashadilar, arzimagan sabab bilan ajrimgacha borayotgan yoshlarga jamoatchilik monelik ko'rsatadi. Chunki milliy mentalitetda farzandni tirik yetim qilib qo'yish katta gunoh hisoblanadi, shuning uchun azaldan urf bo'lgan tamoyil borki, yosh oilaning keyingi taqdiriga kattalar aralashadi va oilaviy nizoning sabablari o'rganilgach, bir qarorga kelinadi. Agar oilaviy nizo yoshlarning, birinchi navbatda ayolning va farzandlarning salomatligi, tinchligi va birgalikda yashashlariga jiddiy xavf solgan hollarda (xiyonat tufayli bir-birini kechirolmalik, erning tinimsiz alkogol iste'mol qilishi tufayli ayolni muntazam qiynashi, maishiy zo'raonlik, oila byudjetiga erkak ulushining qo'shilmasligi kabi) jamoatchilik ayolning xaq-huquqlarini himoya qiladi va mahallaning o'zi ayol, uning farzandlari taqdirini belgilash, ularni ijtimoiy himoya qilish maqsadida bu ishga aralashadi. Samarqand viloyati bo'yicha ma'lumotlarga e'tibor beradigan bo'lsak, 2005-yil mobaynida sudga ajralish haqida da'vo arizasi berganlar soni 885 ni tashkil etgan, kattalarning va mahallaning aralashuvi bilan 162 ta oila saqlab qolingani, barchasida ayollar va bolalarning manfaatlari himoya qilingan. O'zbekistonda nikoh ajrimlarining imkon darajasida kam bo'lishi yo'lida olib borilayotgan ishlar o'zining natijalarini bermoqda.

S.Kraxotvil ajrim jarayonining quyidagi bosqichlarini ajratadi: Bosh ko'tarish bosqichi: xo'rlangan va norozi ayol o'z faolligini oshirib, ajrim sodir bo'lmasligining oldini olib uchun muayyan say'i-harakatlarga kirishadi. Lekin barcha ishlarni xavotirlik va hayajon bilan amalga oshirgani sababli, ko'p xatolarga yo'l qo'yadi va noma'qul ishlar ham qilib qo'yishi mumkin; Tushkunlikka tushish bosqichi: ajralishni xohlamagan tomon vaziyatni boshqara olmaganligini

tan olib, tushkunlik, depressiya holatiga tushadi, va endi o'zini ham ayblay boshlaydi; Bo'yinga olish bosqichi: ajralishni xohlamagan tomon endi mavjud holat bilan kelishib, bunday nikohning bo'lganidan bo'lmagani ma'qulligi fikriga keladi. Albatta, shuni ta'kidlash joizki, ayrim hollarda ikkala tomon ongli ravishda, o'zaro kelishib, bir-birlariga tana-dashnom bermaydilar va bunday ajrimlar yuqorida ko'rsatilgan bosqichlarsiz sodir bo'ladi. Demokratik huquqiy davlat, erkin fuqarolik jamiyati qurilayotgan davlatlarda ajrimlar masalasiga ham demokratik tarzda qaraladi, ya'ni, bu ikki tomonning yoki birining manfaatiga mos kelishi inobatga olinib, ajrim sodir etiladi, lekin bunday holatlarda, ayniqsa, yosh bolasi bilan qolgan ona ijtimoiy-psixologik yordamga, jamiyat tomonidan ko'rsatiladigan madadga muhtoj bo'ladi.

Inqirozli oila yoki mushkul ahvolga tushib qolgan onalar, ularning farzandlari bilan psixologik-pedagogik yordam ishlarini tashkil etish asosan quyidagi yo'nalishlarda tashkil etiladi: diagnostik; korreksion; profilaktik; ma'rifiy. Inqirozli oila bilan ishlash avvalo shunday holatga tushib qolgan oilalarning talab-takliflari asosida, yoki u yoki bu xududdagi oilalarning ahvolini o'rganish natijalariga ko'ra amalga oshiriladi. Masalan, O'zbekiston sharoitida jami oilalarning salmoqli qismi yosh oilalar toifasiga kirishi, ularda muayyan muammolarning, ijtimoiy hamda psixologik muhofazaga ehtiyojni sezishi tabiiy bo'lgani uchun ham bunday xizmat shahobchalari bir tomondan, talab va taklif asosida tashkil etiladi, ikkinchi tomondan, davlat va jamoat tashkilotlari tomonidan I oilani muhofaza qilish, ularning muammolarini o'rganish va yordam berish o'z-o'zini boshqarish organlari, "Oila" markazlari, yoshlarning "Kamolot" ijtimoiy harakatiga yuklanganligi uchun tavsiya va ko'rsatmalar asosida ham tashkil etiladi. Qanday shaklda bo'lmasin, bunday markazlar yoki xizmat turlariga turli inqirozli sharoitni boshdan kechirgan oilaga yordam ko'rsatish ularning asosiy vazifasi hisoblanadi. Jamoatchilik tashabbuvi bilan tashkil etilgan shunday xizmat turlaridan biri mamlakatimizning turli tuman va shaharlari markazlarida tashkil etilgan Yoshlar ijtimoiy ko'mak markazlari bo'lib, uning qoshida tashkil etilgan "Yosh oilaga ijtimoiy va psixologik xizmat ko'rsatish" bo'limlari, undagi "Ishonch telefonlari" oila a'zolariga ma'rifiy, ma'naviy, axborot, psixologik xizmatlarni amalga oshiradi. Oilaga ijtimoiy-psixologik xizmat markazlari kimning buyurtmasi bilan faoliyat boshlagani, uning faoliyati samarasini kim monitoring qilishidan qat'iy nazar, u quyidagi toifa insonlarga xizmat ko'rsatadi: bolalar; ota-onalar; yaxlit oila. Oilada tarbiyalanayotgan bolalar muammolari bilan shug'ullanadigan ijtimoiy-psixologik xizmat markazlari asosan ular bilan diagnostik va psixokorreksion yo'nalishlarda ish olib boradi. Diagnostik yo'nalishdagi ishlar o'z ichiga quyidagi vazifalarni qamrab oladi: Bola psixik taraqqiyotida sodir bo'layotgan muammolar, chekinishlar va ularning asl sabablarini diagnostika usullari yordamida aniqlash; Bola normal taraqqiyoti jarayonida aniqlangan muammolari jihatlar va ularni bartaraf etish bilan bog'liq ishlar; Bola psixik taraqqiyotidagi patologiyalar va ularni qisman bo'lsa-da bartaraf etish, kelib chiqish sabablarini ota-onaga bildirish hamda hamkorlikda bolaga yordam berish choralarini belgilash. Bola salomatligi va uning xastaliklarini psixik hayotga aloqadorligi bevosita ekanligini aniqlagan psixolog – maslahatchi ota-ona bilan birgalikda muammoning yechimini izlaydi va bu bilan oila muhitini yaxshilashga hissa qo'shadi. Bolalar o'rtasida olib boriladigan profilaktik ishlar asosan avvaldan belgilangan reja bo'yicha amalga oshiriladi. Profilaktikaning maqsadi – bolada anomal holatlarning oldini olishdir. Albatta bunda ham psixolog mutaxassis psixodiagnostik vositalardan foydalandi, lekin uning vazifasi eng avvalo bolada ro'y berishi mumkin bo'lgan patologik jarayonlarning oldini olishdir. Chunki oilaviy nizolar, oilaviy munosabatlarning izdan chiqishi shu oila muhitida tarbiyalanayotgan bolaning asab tizimiga, psixologik rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Oilasida muammo bo'lgan bolalar o'rtasida olib boriladigan korreksion tuzatish bilan bog'liq chora-tadbirlar ham diagnostik amaliyot bilan birgalikda amalga oshiriladi. Bunda diagnostika orqali aniqlangan xulqdan chekinish holatlari bolaning yoshi, oilaviy sharoiti, qiziqish va iqtidori inobatga olingan holad malakali amaliyotchi psixolog tomonidan amalga oshiriladi.

Bunda bevosita bola ongi va fikrlash tarziga ta'sir ko'rsatiladi, shuning uchun bunday tadbirlar maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalar o'rtasida o'tkaziladi. Ota-onalar bilan psixologik-pedagogik profilaktika ishlari oilada er yoki xotin tomonidan bir-birlariga nisbatan noo'rin, beshavqat munosabatlar sodir etilganda amalga oshiriladi. SHuning uchun amaliyotchi psixolog eng avvalo er-xotinlarning qay biri ko'proq aybdor va qaysi birining insoniy sha'ni va huquqlari paymol etilganini aniqlashi darkor. S.Kovalevning fikricha, nizokash erxotinlarning dastlabki muloqotda psixologga bergan ma'lumotlari har doim ham haqqoniy, ob'ektiv bo'lavermaydi. Psixolog xizmatidan foydalanishni istagan shaxsning o'zi muammoni aniq nimada ekanligini bayon etolmaydi. Masalan, eridan noligan xotin erning qay darajada nohaqligi yoki nima sababdan undan ko'ngli qolganligini aniq aytib berolmaydi. Ayniqsa, bunday holatlarda nizoli vaziyatni keltirib chiqargan "aybdor" bola bo'lib chiqsa, ikkala tomon ham o'zicha haq va ularning ikkisini janjallashishga turtki bo'lgan omil ularning farzandini sevishi bo'lib chiqadi.

Rus olimi V.V.Stolin psixologik xizmat markazlariga norozilik bilan murojaat 104 qilgan ota-onalarning shikoyatlari mazmunini o'rgangan va ularni toifalarga bo'lgan:

1. Bolasidan tashvishlangan ota-onaning murojaati. Aslida ba'zi murojaatlar o'rinsiz bo'lib, ota-onaning ortiqcha jonsarakligi, xavotirchanligi tufayli kelib chiqadi, ular har ehtimolga qarshi bolsini parvarishlash, tarbiyalashga adashib ketmaslikdan qo'rqib psixolog qabuliga keladi.

2. Shikoyatli murojaat ota-onaning bolaga munosabatining o'zidan kelib chiqadi. Chunki aslida bola ota-ona ishora qilayotgan tashvishlardan, nuqsonlardan xoli bo'ldai. Masalan, onaning fikricha, bolasi uni yoqtirmaydi, uning aytganlarini qilmayapti, aslida uning o'zi bolaga yetarli va o'rinli mehr berolmaydi.

3. Shikoyat qisman yoki mutloq asosli, chunki bolada haqiqatan ham otaonaga, yaqinlariga, yaxshi ko'rgan narsalariga nisbatan noto'g'ri munosabat shakllana boshlagan yoki anchadan buyon namoyon bo'lmoqda. Bu nuqsonlar asosan ota-ona va bola o'rtasidagi munosabatlarga aloqadorligi psixolog aniqlaydi.

4. Bola xulqidagi og'ishlar va ularga bohliq xatti-harakatlar ota-onani jiddiy tashvishga soladi. Lekin bunday holat umuman oilaviy o'zaro munosayuatlarning darz ketganligini oqibati bo'lishi mumkin. Bu odatda bolaning ota-onasi bilan normal munosabatda ekanligini ko'rsatadi, lekin xulqdagi nomuvofiqliklar bolaning o'qishi, intizomi, maktabdagi burchlarini to'la bajarmayotganligi bilan bog'lanadi.

5. Bolaning ota-onasi bilan munosabati yomonligining sababi – asosan kattalarning bolaga nisbatan adolatsizligi oqibati hisoblanadi. Bunday holatlarda haqiqatan ham bolaning psixologiyasida jiddiy o'zgarishlar va muammolar bo'ladi va ota-onaning shikoyati jiddiy psixologik tuzatish ishlarini taqozo etadi. Yuqoridagi kabi shikoyatlar ortib borgan sari oxirgi yillarda ota-onalarning o'z farzandlarini to'g'ri tarbiyalashlari, o'zaro munosabatlarni to'g'ri maromda tashkil etishlari borasida qator loyihalar amalga oshirilmoqda. Shunday loyihalardan biri: "Ota-onalikning samaradorligi treningi" bo'lib, u rus olimi A. Aladin tomonidan taklif etilgan. Bu trening ota-onalarda oilaviy munosabatlarda o'zini qanday tutish, farzandlar bilan munosabatda qo'llaniladigan eng samarali usullar borasidagi bilim, ko'nikma va malakalarini oshirishga yo'lantirilgan. O'zbekiston sharoitida ham endi keng ko'lam yozayotgan xususiy va davlat muassasalari taklif etayotgan "Oila saboqlari", "Ijtimoiy psixologik treninglar" aynan er-xotinlarni ota-onalikka va o'zaro munosabatlarning turli jihatlariga qaratilgandir. Respublika "Oila" ilmiy-amaliy markazi tomonidan mahallalarda tashkil etilayotgan "Ota-onalar universitetlari"ning asosiy maqsadi va yo'nalishi ham aynan shu kabi muammolarni joyida, oila muhitida yechishga kattalarni va yoshlarni o'rgatish, ularda sog'lom munosabatlar psixologiyasini shakllantirishga qaratilganligi bilan ahamiyatlidir.

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, tarbiyaning asosi oila muhitidir. Bola uyda nimani ko'rsa shunga taqlid qilib o'sadi. Ota-ona bolaga yaxshi munosabatda bo'lsa bola xam

kelajakda shunday boladi, aksincha ota-ona bolaga yomon munosabatda bo'lsa bola ham shunaqa bo'lib o'sadi. Ota-onaning bolaga qilgan yomon munosabati bolani yomon yo'llarga kirishiga xam olib kelishi mumkin. Oilaning har bir a'zosi ma'naviy va jismoniy barkamol avlodni dunyoga keltirib tarbiyalovchi muqaddas makon ma'naviyat maskanidir

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Oila psixologiyasi» - G.B. Shoumarov. - t., - 1999. nash.
2. "Oila psixologiyasi"- V. Karimova . Toshkent-2007.
3. Vasila Karimova "Psixologiya ", Toshkent, 2000.
4. Foziev E. "Umumiy psixologiya " 1-kitob, Toshkent, 2004
5. "Psixologiya atlası" M.Gomezı tahririda Moskva 1986